

יורם שדה: זעקה אוסרית

פרשת גולדמן התפוצצה ב־5 באפריל. ביום ה־8 ב־אפריל התקיימה לפני הכנסת ההפגנה הגדולה הראשונה נגד החלטת הממשלה, כשאנשי קבוצות מפלגות ובלתי־מפלגות שונות מתגשים עם משרתה בחוצות ירושלים. בשבת, ה־11 באפריל, התקיימה הפגנה אלימה עוד יותר, כשכמה מן המפגינים מנסים לפרוץ לדירתו־השרד של גולדמן. **המפגינים נשאו שלטים בנוסח: „גולדמן פגע! שגולדה תרד!“**

ב־19 באפריל פירסם הארץ מאמר, שמעריב סירב קודם לכן לפרסמו. היתה זאת קריאת־קרב שהזכירה לחתיקי המדינה שם גדול — את שמו ודמותו המוסרית של יצחק שדה.

בנו יורם, צעיר נחבא אל הכלים, סטודנט לפילוסופיה, הכריח את עצמו לעלות מן האלמוניות־שמרצון. מעטים המאמרים שפורסמו בתש"ל שעשו רושם כה עמוק על דעת־הקהל כמו זעקה מוסרית תמימה זו:

„אין מנוס ממסקנה קשה בלעדיה, וקשה יותר לעיכול — ממשלת ישראל אינה רוצה בשלום. וזהו מטענה איומה... נזעקתי לזעוק היות והושמט הבסיס המוסרי להיותי ישראלי... אם אכן המליצה, פנינו לשלום שקר היא — האם לא משתנה פירושה של מלחמת התנוונות? אין זו שאלה אקדמית לגבי מי שמוזמן להשתתף בכך חודש בשנה...“

„מליחה, רבותי — אינני מאמין בכך עוד!“ בעיקבותיו הלך צעיר אחר, גם הוא בן של אב מפורסם: יריב בן־אהרון, בנו של מזכיר ההסתדרות. במאמר שפירסם בעתונו של השלטון עצמו, דבר, ניתח את הצד המוסרי של הפרשה והגיע למסקנה מוחצת:

„אין מיפלט מאשר לנתק את בריחי מלכות הליכוד בממשלה, את אוטירת הכוב הקדוש המשרתת ומאפילה על חיינו... ההסדר חייב להתבסס על עיקרון מדיני־מוסרי של חלוקת ארץ־ישראל השלמה בין יהודים ובין ערבים פלסטיניים.“

שלושה ימים לפני שפורסם מאמרו של שדה הצעיר הוצגה מעל במת התיאטרון הקאמרי ההצגה שיועצה את המדינה בצורה אחרת: מלכת האמבטיה.

גם היא היתה קריאת־תגר מוסרית: **הטלת ספק בעמדתה המוסרית של הממשלה, ומעבר לזה — בזכות המוסרית להשתמש בכוחו של צה"ל להשגת מטרות הממשלה.**

עצם הקיצוניות של מלכת האמבטיה גרמה לקיטוב סרטי־קדימם, ההצגות פוצצו, אוהדות ומתנגדות החליפו מהלומות וקללות, המימסר כלו נזעק, ובסופו של מאבק מר ללא־תקדים הורדה ההצגה מן הבמה.

אולם הזעזוע שהשאירה מאחוריה לא נמחק. השמיניסטים יוצאים לקרב

תנועת ההתקוממות הספונטאנית, שבאה בעיקבות פרשת גולדמן, הקיפה חוגים רבים. הפרר פטורים מכל האוניברסיטאות, שבתמו על כרוזים נגד עמדת הממשלה בפרשת גולדמן ובפרשת ההתנחלות בחב"ד, וכן, ושמספרם חרג הפעם בהרבה מעבר לקבוצה המ צומצמת יותר, שהרימה את נס התנועה לשלום ובסחון. חוגי סטודנטים מוגדרים, כמו קבוצות ש"ה, ובלתי־מוגדרים. אמנים כמו דן בן־אמוץ, שהפך מוקד להתקפה ארסית עליו; משוררים כמו חיים חפר, שהאשים את גולדה מאיר אישית באדישות לקורבנות המלחמה. עתונאים מעל במות שונות, ביניהן מיכצרי ארץ־ישראל השלמה.

אולם התנועה החשובה ביותר היתה, בלי ספק, התנועה הספונטאנית ביותר: ההתקוממות של תלמידי השמיניות בגימנסיות. הוא התחיל בליכת תמים, ששיגרו 58 תלמידי שמיניות מירושלים, ביניהם בניהם של השר המפ"מי ויקטור שם־טוב והפרופסור דן טנקין, לגולדה מאיר, לאמור: „אנו קבוצת תלמידי תיכון, העומדים לפני גיטו־לצה"ל, (המשך בעמוד 12)

של קשירת יחסים דיפלומטיים וכלכליים עימה. כל זה לא הספיק. שליחים שונים, שעמדו גם במגע עם אישים ישראלים מסוימים, שיכנעו את נשיא מצרים שכדי להזיז את העגלה עליו לעשות מיתחה דרמטית, מעשה שיכנע את העולם ואת דעה־הקהל הישראלית שאכן חלה אצלו תפנית גדולה.

ככה נולדה פרשת גולדמן. כמה אישים, ובראשם המרשל טיטו, שיכנעו את עבד־אלינאצר שהמיתחה המשכנעת ביותר תהיה הזמנת אישיות ישראלית בכירה, אך בלתי־רשמית, לקאהיר. בשיחות עם אישיות זו יוכל עבד־אלינאצר למסור בצורה משכנעת את תנאי־השלום שלו: החזרת כל השטחים המוחזקים ו־פתרון סמלי של בעיית־הפליטים, תמורת הכרה בישראל והסדר־שלום רישמי עימה.

עבד־אלינאצר דרש שהדבר יעשה ב־דיוע"ת ממשלת־ישראל. על מילה זו פרצה לאחר מכן מחלוקת, כשגולדה מאיר טענה רשמית שעבד־אלינאצר דרש „הסכמת" ה־ממשלה. ההבדל הממשי בין שני המושגים הוא קטן. אין ספק ש־דיוע"ת פירושה בהקשר כזה „הסכמה" בלתי־רשמית, לפחות עד כדי נכונות שלא לטרפד את השליחות מראש, לא לפרסמה בטרם עת, לא להכשילה.

בשתי ישובות החליטה ממשלת הליכוד הלאומי פה אחד, למנוע את כנישת גולדמן־נאצר, ולפוצץ את העניין כולו עלידי מתן פירסום דרמטי.

מבחינה מדינית, היתה זאת אינולת. החלטת הממשלה באה בגלל התנגדות כל חבריה להתקדם לקראת שלום מרצון, שהיה מבוסס על הגבולות הקודמים. אולם אותה ממשלה, נאלצה, כעבור כמה שבועות בלבד, להיענות ליוזמת־רוג'רס, שפירושה האמיתי הוא שלום כפוי על פי אותם הגבולות עצמם.

אך גרועה מן האינולת המדינית היתה החרפה המוסרית. היא שהפכה את פרשת־גולדמן למה שהפכה — למשבר המוסרי הגדול ביותר בתולדות מדינת ישראל.

יש ברירה!

מי שמסתכל בשנת תש"ל, כמו הילך המביט אחורה בארץ שעבר, יראה אותה כנוף הררי, שבמרכזו עומד הר גבוה בודד.

פרשת גולדמן היתה פרשת־המים של תש"ל. כל המאורעות שקדמו לה היו כעלייה אליה, וכל המאורעות שבאו אחריה היו בעלי אופי חדש ושונה.

אולם חשוב הרבה יותר היה הזעזוע הפנימי — הזעזוע שהיה המאורע החשוב ביותר של תש"ל.

רבים תמהו על עומקו וחומרתו של זעזוע זה. אולם סיבותיו היו פשוטות לחלוטין, ואי־ראיתן מעידה על א־הבנה יסודית של נפש האומה הישראלית. עד ערב פרשת־גולדמן שלטה בישראל הפסיכולוגיה של „אין ברירה“.

ובסגנונו האישי של משה דיין: „ניגזר עלינו להילחם כל חיינו.“

מושכל־ראשון כפול זה — הנכונות המוחלטת של ישראל לשלום, וא־הנכונות המוחלטת של כל הערבים לשלום, בכל התנאים — היה חיוני לקיום המוראל של ישראל תחת ממשלת הליכוד הלאומי, במצב של מלחמה בלתי־פוסקת, חסרת־מוצא וחשוכת־נצחון.

עמדת הממשלה בפרשת גולדמן הרסה במכה אכזרית את המושכל־הראשון הזה.

השאלה לא היתה אם יכול היה גולדמן להביא שלום, או לא. השאלה גם לא היתה אם רוב הציבור הישראלי כבר היה מוכן, אותה שעה, לקבל את השלום שגולדמן ועבד־אלינאצר יכלו להסכים עליו.

העיקר היה: שהנה נראה סיכוי כלשהו לשלום, לאיזשהו שלום, תוך נכונות כלשהי של איזשהו ערבי לדבר עליו עם ישראלי.

הערבים היו מוכנים לכך. ממשלת ישראל לא היתה מוכנה לכך.

כך נשבר העיקרון החיוני של „אין ברירה.“ הוכח שיכולה להיות ברירה, אשר הממשלה הישראלית אינה רוצה בה.

הברירה היא החזרת שטחים תמורת שלום. ממשלת הליכוד הלאומי היתה מוכנה לחתר על שלום הכרוך בהחזרת השטחים.

ולכן זועזעה הפרשה את האדם החשוב ביותר בישראל: הצעיר הנדרש להקריב את חייו למען מדינתו.

התקוממות הנוער

תקוממות הנוער, שבאה בעיקבות פרשת גולדמן, לבשה צורות שונות.

היא לא היתה חיקוי של משהו מתוך־לארץ, כמו קבוצת מצפן, אלא גילוי ישראלי אותנטי, שנבע מתגובה ישראלית לנסיכות ישראליות.

מישקלה הפגולי המכריע לא בא לה ממיסר מר המתקוממים, אלא מערכה המוסרית של ההתקוממות כולה.

הסיכסוך הישראלי־ערבי חדל מלהיות מלחמה פרטית של כמה מדינות קטנות, הפך חלק מן המערכה הגלובאלית של מעצמות־העל.

עם הופעת הצבא הסובייטי במצרים, השתנה מאוזן הכוחות הבינלאומי. מלחמת ששת־המים הפכה את ברית־המועצות למעצמה ימית בים התיכון. ההפצצות־לעומק הפכו אותה למעצמה העיקרית במרחב המזרח־תיכוני. מאותו רגע, ידעה ארצות־הברית שהיא הולכת לקראת קיר את ישראל חסדי הצבא הסובייטי, או להתייצב מול הצבא הסובייטי ולהסתכן במלחמת־עולם.

המסקנה האמריקאית: להפסיק את ההידרדרות בעוד מועד, לכפות הסדר־שלום.

באותו רגע, ידעה גם ברית־המועצות שהיא הולכת לקראת מצב שיעמיד אותה בבוא היום בפני ברירה קשה: לבגוד ברגע המכריע בצבא המיצרי, או לעזור לו לפלוש לסיני ולהסתכן בעימות עם ארצות־הברית.

המסקנה הסובייטית: להפסיק את ההידרדרות בעוד מועד, לכפות הסדר־שלום.

כך, בפעם הראשונה מאז 1948, נוצר אינטרס משותף

מלכת האמבטיה: זעזוע שלא נמחק

של שתי מעצמות־העל. מאותו רגע הפך השלום הכפוי לאפשרות מעשית מאד.

אינולת וזרפה: פרשת גולדמן

אדם בצד שני התהליכים האלה, גרמה המעורבות הסובייטית גם לתהליך הפוך.

הדינאמיקה שהובילה לגלובאליזציה של הסיכסוך — ההפצצות בעומק והופעת הצבא הסובייטי — גרמה במצרים עצמה גם לתוצאה כמעט הפוכה: הרצון למנוע את הגלובאליזציה, למצוא הסדר עם ישראל לפני שהצבא הסובייטי במצרים יגדל לממדים של כובש זר.

נשיא מצרים קיבל רשמית את החלטת מועצת־הבטחון כבר שנתיים וחצי לפני כך. בכך התכחש, למעשה, להחלטות חרטום, הגיע לנכונות להכיר בישראל ולהסתדר עימה. אולם היתה זאת החלטה ערטילאית במידה רבה, ללא הרגשה של דחיפות, וללא נכונות לסכן יתר על המידה את מעמדו בעולם הערבי.

הסכנה המוחשית שיצטרך למסור את ארצו לידי צבא סובייטי מאסיבי, כדי לחגן עליה מפני פלישה ישראלית, שינתה דבר זה. לפתע ראה עבד־אלינאצר צורך דחוף וחיוני להגיע לידי הסדר עם ישראל.

תחילה הגיב לנאומי רמזים שקופים על נכונותו להגיע לידי הסדר עם ישראל. אבל אלה טבעו בים המלל המל־חמתי השיגורתי, לא עשו רושם בארץ. לאחר מכן הזמין אליו את אריק רולו, העיתונאי היהודי־מצרי של לה־מונד, העניק לו ראיון בעל משמעות מהפכנית, בו הביע לא רק רצון להגיע לשלום עם ישראל, אלא אף הזכיר אפשרות